

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

**Mimoškolní výchova dívek s nařízenou ústavní výchovou
ve výchovném ústavu v Černovicích**

Vedoucí práce: PhDr. Bc. Zuzana Svobodová, Ph.D.

Autor práce: Marcela Šteflová

Studijní obor: Pedagogika volného času

Forma studia: kombinovaná

Ročník: 5.

Bakalářská práce je v nezkrácené podobě.

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí Teologickou fakultou.) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce.

Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

20. 3. 2015

Poděkování

Děkuji **PhDr. Bc. Zuzaně Svobodové Ph.D.** za cenné rady, připomínky a metodické vedení mé práce.

Obsah

Úvod.....	6
1 Historický exkurz do ústavní výchovy	8
1.1 Vznik institucionální péče.....	8
1.2 Vznik polepšoven.....	8
2 Definování pojmu ústavní výchovy.....	10
3 Účel a působnost školských zařízení pro výkon ústavní výchovy	11
3.1 Diagnostický ústav	11
3.2 Dětský domov	12
3.3 Dětský domov se školou	12
3.4 Výchovný ústav.....	13
4 Poruchy chování	14
4.1 Faktory ovlivňující poruchy chování	14
4.2 Klasifikace poruch chování.....	15
5 Výchovný ústav Černovice.....	17
5.1 Historie a vývoj výchovného ústavu Černovice.....	17
5.2 Klienti přicházející do zařízení	18
5.3 Individuální plán rozvoje osobnosti.	19
5.4 Zařazení dívek do výchovných skupin.....	20
5.5 Režim dne.....	22
6 Výchovná opatření vymezená zákonem a systém hodnocení	23
7 Mimoškolní výchova ve VÚ Černovice	25
7.1 Cíl a metody výchovy	25
7.2 Prostředky výchovy.....	26
8 Činnosti mimoškolní výchovy ve VÚ Černovice.....	28
8.1 Výchova rozumová a ovlivňování názorů na svět	28
8.1.1 Příprava na vyučování	28
8.2 Rodinná výchova, sexualita	29
8.3 Výchova pracovní	31
8.3.1 Trávení volného času	31
8.4 Výchova mravní.....	32
8.5 Výchova estetická	33
8.6 Zdravý životní styl	34

9 Kazuistika výchovné práce ve VÚ Černovice.....	36
Závěr	43
Seznam literatury	45
ABSTRAKT	47
ABSTRACT.....	48

Úvod

„Člověk se může stát člověkem pouze vychováním.“

Immanuel Kant

Pracuji jako vychovatelka ve Výchovném ústavu, středisku výchovné péče, střední škole a školní jídelně v Černovicích /dále jen VÚ/. Na mimoškolní výchově dívek se téměř denně podílím, a proto jsem si zvolila téma mé bakalářské práce mimoškolní výchova dívek ve VÚ s nařízenou ústavní výchovou. I když je mimoškolní výchovná práce ve VÚ občas psychicky velmi náročná, vychovatel musí věřit ve výchovný úspěch u dívek, zpětně se musí za svojí práci ohlédnout s pocitem dobře odvedené práce, že jsme někoho změnili k lepšímu a vrátili ho zpět do běžného života. Téma mimoškolní výchovy je širokospektré, a přestože etopedické školství má svá určená kritéria pro výchovu dívek s poruchami chování, jde o velmi zásadní výchovné snažení v mimoškolní činnosti s individuálním nastavením pro jednotlivé dívky a jejich osobnostní poruchy.

Aby mohl vychovatel dobře provádět nelehkou práci, musí mít povědomost nejenom o současných výchovných trendech, ale mít přehled i o trendech, které byly aktuální v letech minulých, o ně se opírat, poučit se z nich nebo se od zastaralých způsobů výchovy distancovat. Dívky, které vyrůstají v ústavním zařízení, si ani neuvědomují, že jejich život v takovém zařízení je odkloněn od jejich skutečné životní reality jak minulé, tak i budoucí, proto je velmi důležité zaměřovat se na takové oblasti výchovy, které co nejoptimálněji připraví dívky na civilní, samostatný život, a to s co největším vytěsněním patologického způsobu života, který dívky žily před umístěním do výchovného zařízení.

Ve svojí práci nastiňuji historii a prvopočátky výchovných spolků a ústavů, vznik prvních polepšoven pro děti s poruchami chování. Věnuji se také školským zařízením pro výkon ústavní výchovy. Dotýkám se i tématu poruch chování, které jsou nejčastější příčinou umístění dívek ve výchovném ústavu.

Cílem práce je ukázat oblast mimoškolní výchovy ve VÚ v Černovicích, systém hodnocení a kompletní pohled na výchovný systém včetně mimoškolních činností. Zvláštní pozornost jsem v práci věnovala jednotlivým složkám výchovy a kazuistice výchovné práce s jednou z dívek. Zdroje, ze kterých jsem ve své práci čerpala, jsou

odborná literatura, školský zákon, dokumentace VÚ v Černovicích a vlastní poznatky a zkušenosti.

1 Historický exkurz do ústavní výchovy

1.1 Vznik institucionální péče

Z antiky se nedochovaly žádné zprávy o zařízeních pro chudé, sirotky nebo hendikepované. Nechtěné a nepodařené děti byly odkládány, duševně nemocní zabíjeni. V křesťanství se začínají objevovat útulky pro hendikepované lidi a děti bez rodin. Až do novověku je církev významnější institucí než stát.¹

Při kláštorech vznikají nemocniční zařízení, která poskytují azylovou a nemocniční péči, tzv. hospitaly. Tato zařízení vznikala z hlediska sociálně-charitativního, jako nutnost chránit společnost.²

Na sklonku středověku a počátku novověku se prosazuje tzv. domovské právo, které ukládá, aby se obce staraly o své chudé. V této době se však nerozvíjela péče o duševně nemocné. Většina duševně nemocných se volně pohybovala. O duševní nemoci se uvažovalo jako o posedlosti. Koncem sedmnáctého století a začátkem osmnáctého století se začínají duševně nemocní vylučovat ze společnosti a jsou zakládány první velké ústavy, kde jsou drženi i chudí, mentálně retardovaní, kriminální osoby. V osmnáctém století s příchodem průmyslové revoluce jsou tito vydědění společnosti využíváni jako levná pracovní síla v ústavních dílnách, kde si vydělávají na své potřeby. Současně vznikají první velké ústavy zakládané státem a dochází k jejich specializaci. V osmnáctém a v devatenáctém století se ústavy mění do podoby, kterou známe dodnes. Dochází ke specializaci ústavních zařízení. Vznikají názvy nemocnice, trestnice, starobinec. Koncem 19. století a začátkem 20. století se ústavy více začínají orientovat na potřeby klientů, ne na jejich vylučování.³

1.2 Vznik polepšoven

Počátky prvních polepšoven najdeme v 19. století v Anglii a postupně došlo k jejich rozšíření do celé Evropy. Podmínky polepšoven upravoval zákon z r. 1885. Do polepšoven v té době byly umisťovány děti zločinné, mravně vadné a výchovně

¹ Srov. MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*, s. 26.

² Srov. MUHLPARCH, P. *Vývoj ústavní péče*, s. 12.

³ Srov. MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*, s. 29-30.

zanedbané. Polepšovny měly za cíl oddělit mladé lidi s trestnou činností od dospělých. Až později se začaly dostávat do popředí i cíle výchovné.⁴

V Čechách za místo vzniku první polepšovny pro chlapce i děvčata považujeme město Opatovice. Další polepšovny pak vznikaly v Králíkách a v Kostomlatech. Úkolem polepšoven byla hlavně mravní výchova chovanců, výcvik v pracovních činnostech a zaměstnání. Mladiství zde byli umisťováni od 14 do 18 let. Do polepšoven byly umisťovány i děti mladší než 14 let za závažné činy, které se považovaly u dospělých za zločiny.⁵

V průběhu 19. století začíná růst zájem o edukaci dětí „mravně vadných a mravně ohrožených“. Dochází k zakládání výchoven a původní polepšovny se přejmenovávají na vychovatelny. První výchovna se zakládá roku 1816 v Německu, u nás vzniká první výchovna roku 1842 a o rok později polepšovna v Praze Libni. Snahou výchoven bylo zlepšit situaci mravně narušených a zapojit je do normálního života. V tomto zařízení se poprvé použilo diagnostikování svěřenců a následně jejich sledování pro propuštění.⁶

V počátcích 20. století se dostává do popředí vzdělávání a profesní příprava dětí s poruchami chování. Roku 1921 se přejmenovávají polepšovny v Opatovicích a v Králíkách na vychovatelny. Mládež se začíná dělit na mládež ohroženou, mravně narušenou a mravně vadnou. Převýchovné trendy jsou ukotveny zákonem o trestním soudnictví nad mládeží z roku 1931.⁷

V roce 1945 se začíná u péče o mladistvé s poruchou chování uplatňovat výchovný koncept ve smyslu orientace na budoucnost a podpory. V padesátých letech 20. století vznikají pro děti s poruchami chování dětské domovy se zvýšenou výchovnou péčí a domovy mládeže pro převýchovu.⁸

⁴ Srov. VOJTOVÁ, V. *Přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti*, s. 10-11.

⁵ Srov. Tamtéž, s. 10.

⁶ Srov. Tamtéž, s. 10-11.

⁷ Srov. Tamtéž, s. 11.

⁸ Srov. VOJTOVÁ, V. *Přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti*, s. 10-11.

2 Definování pojmu ústavní výchovy

Dítě, které z nejrůznějších důvodů nemůže vyrůstat ve své původní rodině, má právo vyrůstat v náhradní výchově. Náhradní výchova se uskutečňuje dvojitou formou, a to náhradní rodinnou péčí, nebo ústavní péčí. V náhradní rodinné péči je dítě vychováváno jinými osobami než rodiči, a to v prostředí nejvíce podobném životu v přirozené rodině. Do ústavní péče jsou umisťovány děti s nařízenou ústavní výchovou, ale i děti, které byly do péče zařízení svěřeny rodiči, resp. i osobami, které jsou odpovědné za výchovu dítěte.⁹

Institut ústavní výchovy je upraven novým občanským zákoníkem č. 89/2012 (dříve zákon o rodině č. 94/1963 Sb.). Ústavní výchova je nařízena soudem, je-li ohrožen nebo narušen řádný vývoj dítěte, jeho výchova a je to v rozporu se zájmem dítěte nebo se naskytne vážné důvody ze strany rodičů. Dále se ústavní výchova nařizuje na přechodnou dobu dítěti v případě, že se rodiče nemohou z vážných důvodů starat o dítě na dobu nejdéle však šesti měsíců. Dalšími důvody umístění dítěte do ústavní výchovy mohou být nedostatečné bytové či majetkové poměry. Soud při rozhodování o umístění dítěte do ústavní péče musí přihlídnout k zájmům dítěte i k místu jeho bydliště.¹⁰

U soudů, které rozhodují o nařízení ústavní výchovy, je dán u neromské populace návrh ze strany rodičů, u kterých děti nerespektují jejich autoritu, u romské populace na poruchové chování upozorňují až školy a jiné instituce. Rodiče romských dětí jsou k poruchovému chování neteční, projevy takového chování sami mají a dětem takové jednání i schvalují.¹¹

⁹ Srov. BUBLEOVÁ, V.; VÁVROVÁ, A.; FRANTÍKOVÁ, J. *Základní informace o náhradní rodinné péči*, s. 37.

¹⁰ Srov. Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, hlava III, §971, ods. 1, v platném znění k 28. 2. 2014.

¹¹ Srov. BALVÍN, J. a kolektiv. *Romové a dětské domovy*, s. 108.

3 Účel a působnost školských zařízení pro výkon ústavní výchovy

Instituce ústavní péče s dlouholetou tradicí v resortu školství jsou zakotveny v zákonu č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a preventivně výchovné péči ve školských zařízeních. Účelem zařízení je zajistit právo dítěte na výchovu a vzdělávání v návaznosti na ústavní principy a mezinárodní smlouvy o lidských právech. Zařízení má zajišťovat nezletilé osobě, a to zpravidla ve věku od 3 do 18 let, případně zletilé osobě do 19 let (dále jen „dítě“), na základě rozhodnutí soudu o ústavní výchově nebo ochranné výchově nebo o předběžném opatření náhradní výchovnou péčí v zájmu jeho zdravého vývoje, řádné výchovy a vzdělávání.¹²

„Účelem zařízení je poskytovat preventivně výchovnou péči, a tím zejména předcházet vzniku a rozvoji negativních projevů chování dítěte nebo narušení jeho zdravého vývoje, zmírňovat nebo odstraňovat příčiny nebo důsledky již vzniklých poruch chování a přispívat ke zdravému osobnostnímu vývoji dítěte.“¹³

Do resortu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR patří tato zařízení pro výkon ústavní výchovy:

- a) diagnostický ústav,
- b) dětský domov,
- c) dětský domov se školou,
- d) diagnostický ústav.

3.1 Diagnostický ústav

Do diagnostického ústavu jsou přijímány děti s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou, děti s nařízeným předběžným opatřením. Do zařízení

¹² Srov. Zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, §1, odst. 1 a 2, ve znění platném k 28. 2. 2014.

¹³ Zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, §1, odst. 3, ve znění platném k 28. 2. 2014.

tohoto typu jsou přijímány i děti s poruchou chování na vlastní žádost zákonných zástupců i děti cizích státních příslušníků. Délka pobytu nepřesáhne zpravidla 8 týdnů.

Hlavní úkoly diagnostických ústavů:

- a) diagnostické – vyšetření dítěte pomocí psychologických a pedagogických metod,
- b) vzdělávací – zjištění úrovně dosažených znalostí, určuje specifické vzdělávací potřeby v zájmu dítěte s přihlédnutím k jeho věku,
- c) terapeutické – pomocí psychologických a pedagogických činností směřují k nápravě poruch v chování dítěte a v sociálních vztazích,
- d) výchovné a sociální – zajištění nezbytné sociálně-právní ochrany dítěte, souvisí s jeho rodinou,
- e) organizační – zajišťují přemístění dětí do zařízení ve svém územním obvodu diagnostického ústavu, spolupracují s orgánem sociálně právní ochrany,
- f) koordinační – zdokonalují a sjednocují odborné postupy ostatních zařízení, zajišťují součinnost se státní správou a dalšími osobami, zabývajícími se péčí o děti.¹⁴

3.2 Dětský domov

Hlavním posláním dětských domovů je výchovná, vzdělávací a sociální činnost. Do dětských domovů jsou umisťovány děti s nařízenou ústavní výchovou bez závažných poruch chování. Zpravidla se jedná o děti od 3 do 18, resp. 26 let, a to do ukončení profesní přípravy. Děti se vzdělávají v běžných školách společně s dětmi, které žijí v rodinách.¹⁵

3.3 Dětský domov se školou

Dětské domovy se školou pečují zpravidla o děti se závažnými poruchami chování nebo o děti, které pro svou přechodnou nebo trvalou poruchu vyžadují speciální výchovně

¹⁴ Srov. Zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, §5, ve znění platném k 28. 2. 2014.

¹⁵ Srov. Zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, §12, ve znění platném k 28. 2. 2014.

léčebnou péči. I děti s uloženou ochrannou výchovou jsou umísťovány do dětských domovů se školou.

Součástí dětských domovů se školou je škola základní či praktická. Děti zde setrvávají zpravidla od 6 let do ukončení povinné školní docházky. Pokud v průběhu docházky pomínou důvody zařazení dítěte do školy při dětském domově, může být dítě zařazeno na žádost ředitele do běžné školy, která není součástí dětského domova se školou. Přetrvávají-li u dítěte po ukončení povinné školní docházky závažné poruchy chování a nemůže se vzdělávat na střední škole mimo zařízení nebo neuzavře-li pracovněprávní vztah, je přeřazeno do výchovného ústavu.¹⁶

3.4 Výchovný ústav

Do výchovného ústavu jsou umísťovány děti starší než 15 let se závažnými poruchami chování, u nichž byla nařízena ústavní nebo uložená ochranná výchova. Výchovné ústavy jsou zřizovány odděleně pro děti s nařízenou ústavní výchovou a uloženou ochrannou výchovou. Zvláště jsou zřizovány výchovné ústavy nebo výchovné skupiny pro děti, které jsou nezletilými matkami. Do výchovného ústavu mohou být umístěny i děti mladší 15 let, mají-li uloženou ochrannou výchovu a mají-li závažné poruchy chování. V případě zvláště závažných poruch chování lze do výchovného ústavu umístit i dítě s nařízenou ústavní výchovou starší 12 let.¹⁷

¹⁶ Srov. Zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, §13, ve znění platném k 28. 2. 2014.

¹⁷ Srov. Zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, §14, ve znění platném k 28. 2. 2014.

4 Poruchy chování

Poruchy chování úzce souvisí se sociálním prostředím, ve kterém se jedinec pochybuje. „Poruchy chování lze označit za takové vzorce chování, které jsou v dané sociokulturní normě nechtěné, nežádoucí nebo nepřijatelné. Příčiny poruch chování jsou multifaktoriální, toto jednání je výsledkem působení řad různých vnitřních a vnějších faktorů.“¹⁸

O poruchu normy se nejedná u osob mentálně retardovaných, které nejsou schopny pochopit význam hodnot a norem. Za poruchu chování považujeme, pokud jedinec normu chápe, ale neřídí se jí nebo ji neakceptuje.¹⁹

U dospívajících dětí s poruchami chování se vyskytují obecné znaky: Nerespektování platných společenských norem, neschopnost navazovat, ale i udržovat sociální vztahy, bezohlednost vůči okolí, zaměřenost na uspokojování vlastních potřeb, chybějící svědomí a pocit viny.²⁰

4.1 Faktory ovlivňující poruchy chování

- **biologické faktory** – k nim se řadí hlavně pohlaví. Častější poruchy chování jsou u mužů než u žen. K rozvoji poruch chování přispívá i věk. Nejvíce poruch chování najdeme v období pubescence a adolescence. Také temperament hraje roli u poruch chování, jelikož jsou tito jedinci více dráždiví, mají vyšší impulsivitu a nižší frustrační toleranci. K vrozeným faktorům řadíme také nižší úroveň inteligence a poškození centrální nervové soustavy.
- **psychické faktory** – na rozvoj poruch chování má vliv motivace, se kterou úzce souvisí potřeby jedince. Jedná se např. o potřebu stimulace. K poruchám chování dochází také z důvodu uspokojení potřeb bezpečí, jistoty, sounáležitosti a lásky.
- **sociální faktory** – nejdůležitějším sociálním faktorem je rodina, která se může stát rizikovým faktorem pro rozvoj poruch chování. Jedná se o rodiny

¹⁸ FIŠER, S.; ŠKODA, J. *Speciální pedagogika*, s. 128.

¹⁹ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*, s. 274.

²⁰ Srov. FIŠER, S.; ŠKODA, J. *Speciální pedagogika*, s. 129.

disfunkční, o rodiny, kde se rodiče dopouští asociálního a antisociálního chování, dále u dětí deprivovaných, zneužívaných a zanedbávaných. Vrstevnická skupina a její vliv na jedince patří také k faktorům ovlivňujícím poruchy chování. Významnou úlohu hraje i faktor prostředí, a to hlavně anonymita větších měst.²¹

4.2 Klasifikace poruch chování

Poruchy chování se třídí podle toho, jaký stupeň nebezpečnosti pro společnost představují.

Disociální poruchy chování

V chování jsou odchylky menšího rázu, které nejsou pro společnost závažné. Dají se zvládnout běžnými pedagogickými prostředky v rámci školy. Není nutná účast speciálních institucí a metod. V případě časného podchycení problému a příčin lze dojít k úpravě chování bez dalšího opakování. K těmto poruchám patří například zlovyky, lhavost, vzdorovitost. Některé z těchto poruch souvisí s vývojovým obdobím, například s obdobím pubescence apod. Disociální poruchy se také vyskytují při lehké mozkové dysfunkci a syndromu hyperaktivity.²²

Asociální poruchy chování

V tomto chování jsou již výrazné odchylky od normy a mají určitý stupeň nebezpečnosti pro společnost. Důsledky disociálního chování jsou závažnější pro jejich nositele. Poruchy chování mají trvalejší charakter, je nutná intervence specialistů a speciálních institucí. Mezi typické poruchy chování, které patří do této kategorie, lze začlenit záškoláctví, útěky, závislost a zneužívání psychotropních látek.²³

Antisociální chování

Jedná se o protispolečensky zaměřené způsoby chování s vysokou mírou společenské závažnosti a nebezpečnosti. Antisociální chování porušuje zákonné normy a je spojeno

²¹ Srov. FIŠER, S.; ŠKODA, J. *Speciální pedagogika*, s. 129-131.

²² Srov. Tamtéž, s. 132.

²³ Srov. Tamtéž, s. 132.

se sankcí ve speciálních zařízeních, v případě školských zařízení se jedná o ústavní výchovu, dále sem řadíme věznice. Do této kategorie patří kriminalita, delikvence.²⁴

²⁴ Srov. FIŠER, S.; ŠKODA, J. *Speciální pedagogika*, s. 133.

5 Výchovní ústav Černovice

V předcházejících kapitolách byl objasněn problém ústavní péče, její vývoj a vymezení v zákonech. Dále byla charakterizována školská zařízení pro výkon ochranné a ústavní výchovy. V 5. kapitole byl vysvětlen problém poruch chování, které často vedou k nežádoucím společenským projevům a jsou spojené s porušováním společensky platných norem.

Další kapitoly budou pojednávat o Výchovném ústavu, středisku výchovné péče střední školy a školní jídelny Černovice, kde v současné době pracuji jako vychovatelka. Do výchovního ústavu jsou umísťovány nezletilé dívky a matky od 15 let, u nichž byla nařízena ústavní výchova nebo uložená ochranná výchova, ale i děti od 12 let. Hlavním účelem zařízení je zmírňovat a odstraňovat příčiny a důsledky již vzniklých poruch chování, především formy antisociálního chování.

5.1 Historie a vývoj výchovního ústavu Černovice

Kapitola má přiblížit základní úseky vývoje výchovního ústavu Černovice

Za zakladatelku výchovního ústavu se považuje Marie Patová. V Praze roku 1873 složila na soukromém dívčím pedagogiu zkoušky učitelství a později začala vyučovat na místní černovické škole.

Později chtěla založit v Černovicích sirotčinec, ale černovická obec její návrh nepodpořila. Z ušetřených peněz, které střádala z vlastních ručních prací, začala financovat osiřelé dívky, které též k sobě brala na vychování. V roce 1884 založila díky známosti s profesorem Šauerem z Augenburku první dívčí ochranovnu opuštěných a zanedbaných dívek v Českém království, která se jmenovala „U dobrého pastýře“. 21. prosince 1885 vznikl v Praze spolek „Ochrana opuštěných a zanedbaných dívek“. Tento spolek fungoval až do roku 1939.

Ve 30. letech v době okupace byla opuštěná budova č. 285 dřívější textilní provozovny koupena ministerstvem sociální práce a zdravotní péče. Zde se začali ubytovávat utečenci z Čech, Moravy, Slezska, Slovenska a Podkarpatské Rusi. Z této budovy se stal později Ústav pro přistěhovalce, který vedl Vladimír Vesca. V roce 1943 byl založen Ústav pro matky s dětmi přistěhovalců, který se po válce stal Státním dětským domovem pro dívky, sirotky a opuštěné matky s dětmi. Roku 1946 vzniká

ozdravovna „Dětský domov“ a roku 1948 Krajský dětský domov. V průběhu několika let dochází k dokupování pozemků a staví se V Hati nové „pavilony“.

1. srpna 1958 se zřizuje Domov výchovy mládeže při krajském dětském domově se souhlasem Ministerstva školství a kultury společně s Krajským národním výborem v Jihlavě s kapacitou 170 nezletilých děvčat. Od 1. 6. 1960 začal Domov výchovy a mládeže fungovat samostatně. V uvolněných budovách v Hati se zřizuje učňovská škola s oborem šička prádla. Roku 1961 se Domov výchovy přejmenoval na Výchovný ústav mládeže. V roce 1965 je ústav zařazen do kategorie se středně těžkým režimem, uvažuje se o jeho zrušení.

V sedmdesátých letech dochází ke stabilizaci ústavu a od 1. 1.1972 se mění název na Výchovný ústav pro mládež se zvýšenou péčí. Ústav se stává největším výchovným zařízením v ČSSR.

V osmdesátých letech dochází k otevření nových učňovských oborů, dochází k výstavbě nové školy a učňovských dílen.

V devadesátých letech dochází k vypracování nových řádů u chovanek. Od 1. 1. 1992 se stává zřizovatelem ústavu ministerstvo školství a mění se název zařízení na Výchovný ústav pro mládež Černovice. V srpnu téhož roku se otevírá oddělení pro nezletilé matky a jejich děti. Od roku 1995 se zřizuje Středisko výchovné péče jako součást zařízení a mění se název ústavu na Výchovný ústav pro mládež a Středisko výchovné péče pro děti a mládež, Jiráková 285.²⁵

5.2 Klienti přicházející do zařízení

Děti přicházející do VÚ jsou vždy pod nějakým tlakem či emočním vypětím. Tlak na dítě vytváří rodiče, kteří se o děti nechtějí starat, pod tlakem jsou také děti přemístěné z jiných zařízení, z dětských domovů, odloučené od sourozenců a kamarádů. Ústavní pobyt je vždy vážným zásahem do života dětí. Do VÚ přichází většinou ze sociálně slabých, rozvrácených nebo neúplných rodin, bez základních hygienických návyků. Mnohé přichází zanedbané, sexuálně zneužívané, od rodičů s kriminální minulostí i přítomností, antisociálním a rizikovým chováním. Rodiče dětí bývají často na

²⁵ srov. *Almanach k 50. Výročí založení VÚ*. Černovice: VÚ, SVP, SŠ a ŠJ Černovice, 2008. ISBN neuvedeno.

sociálních dávkách, děti si i někdy musí na živobytí vydělávat ať už prostitucí nebo prodejem drog.

Většina příchozích dětí je romské národnosti a hlavní příčinou jejich poruchového chování je závadové prostředí a jeho vliv na jedince. Romské děti špatně ovládají úřední jazyk, což jim činí potíže při školním vzdělávání.²⁶

Začínají se objevovat i děti z řad podnikatelů, u nichž se na první místo životních hodnot dostávají peníze a zájem o děti je daleko za nimi. Děti s dostatkem finančních prostředků a bez rodičovské péče se nudí a experimentují s drogami, odmítají poslušnost vůči rodičům. Kvůli drogám bývají často hospitalizováni na psychiatrických odděleních nemocnic, střídají školy, mají problémy s útekami z domova.

5.3 Individuální plán rozvoje osobnosti.

Po příchodu do zařízení v rámci výchovné činnosti je s dítětem dle zákona č. 109/2002 vypracován individuální plán rozvoje osobnosti, který zahrnuje tři úkoly:

1. Podrobné posouzení současného zdravotního stavu dívky v bio-psycho-sociálním kontextu. Vychovatel by měl mít přehled a povědomí o rodině dívky a jejího okolí, o problémech, které dívka má, a jak vznikly.
2. Druhým úkolem je navržení dostupných služeb a cílů, ke kterým se má dítě dopracovat.
3. Posledním úkolem je realizace individuálního plánu rozvoje osobnosti. Individuální plán musí být vyhodnocován a aktualizován.²⁷

Na tvorbě plánu by se dítě mělo podílet. Individuální plán obsahuje základní informace o dítěti, informace včetně kontaktů o osobách a organizacích spolupracujících na péči, souhrn potřeb dítěte, vytyčení cílů a priorit. Důležitá je průběžná kontrola a evaluace cílů. Při individuálním plánování se musíme řídit následujícími principy:

- principem normalizace, který má ukazovat, jak má systém péče doplňovat chybějící rodinu nebo regulovat vliv rodiny,
- principem aktivní účasti dítěte na tvorbě plánu,

²⁶ Srov. BALVÍN, J. *Romové a dětské domovy*, s. 107.

²⁷ Srov. BĚHONKOVÁ, L. *Fenomén odchodu do samostatného života dítěte vyrůstající v náhradní výchovné péči*, s. 147.

- principem spolupráce všech zúčastněných, což znamená vytyčení definovaných rolí a odpovědnosti,
- principem podpory pozitiv dítěte, jeho zájmů, postojů, sociálních dovedností,
- principem srozumitelnosti jazyka, aby dítě i jeho rodina cílům rozuměly.²⁸

5.4 Zařazení dívek do výchovných skupin

Kapacita výchovného ústavu je 48 dívek, z toho 24 matek s dětmi. Základní organizační jednotkou je výchovná skupina Po příchodu se dívka zařazuje do 3. výchovné skupiny /dále jen v. s. /, která je skupinou adaptační, vstupní. Do této skupiny jsou zařazována děvčata netěhotná, bez dětí. Hlavním záměrem je adaptovat dívky na podmínky poskytované výchovným zařízením. Děvčata se seznamují s chodem ústavu, s řádem a se systémem hodnocení. Skupinová vychovatelé zpracovávají po šesti týdnech adaptační hodnocení, kde podávají zprávu o dívce, způsobu jejího začlenění se, přijetí nového prostředí, režimu a řádu. Po uplynutí přesně neurčené doby pobytu ve 3. v. s. je dívka přeřazena do 2. v. s., nebo přímo do 6. v. s. Při přemísťování do jiné skupiny zohledňuje vedoucí vychovatel souhru dívky s kolektivem, její možné problémy se začleněním se do jiné skupiny i možnou vazbu na jinou dívku ve skupině či samotného kmenového vychovatele. V takovém případě ponechává dívku ve 3. v. s. do doby nezbytně nutné k přeřazení.

1. výchovná skupina

Je to skupina adaptační, vstupní, kojenecká. Hlavním výchovným záměrem v této skupině je přijímat nové klientky těhotné nebo matky s dětmi a výchovnými metodami a prostředky dosáhnout adaptace klientky v co nejkratší době a za co nejpříznivějších podmínek. Dále je nutné pracovat s písemnou diagnostikou z předešlých zařízení a na základě diagnózy a vlastních poznatků z chování, postojů a projevů dívky sestavit vlastní interní diagnózu každé klientky. Po dvou až tříměsíčním pobytu v 1. výchovné skupině bývá klientka přeřazena do 4. v. s., do tzv. skupiny stabilizační. Při přeřazování zohledňujeme psychický stav dívky, její soužití s ostatními dívkami skupiny a ostatní kritéria pro zdárný pokračující výchovný i mentální vývoj dívky i jejího dítěte.

²⁸ Srov. BĚHONKOVÁ, L. *Fenomén odchodu do samostatného života dítěte vyrůstajícího v náhradní výchovné péči*, s. 148.

4. výchovná skupina stabilizační, kojenecká

Sám název skupiny napovídá, že jde o skupinu, kde se dívky se svými dětmi stabilizují a cílem je ztotožnit se s požadavky našeho zařízení, respektovat řád a povinnosti s ním související. Pokud zvládnou již v adaptační fázi přijmout všechny jmenované požadavky a potřeby výchovného procesu, stabilizační pobyt je zárukou dalšího úspěšného vývoje dívky a jejího dítěte. Stěžejním programem této skupiny je co nejhluběji nahlédnout do osobnosti každé dívky a podle jejích mentálních a fyzických schopností utvářet plnohodnotného jedince a rodiče.

5. výchovná skupina výstupní, kojenecká

Jde o skupinu, kde jsou ubytována děvčata se svými dětmi, které mají nejméně 3 měsíce před odchodem do civilu, a to ať už zletilostí či odchodem mimo zařízení z jiných důvodů. Hlavním výchovným cílem je připravovat dívky pro civilní život ve všech směrech. Jsou vedeny k samostatnému způsobu života jak po stránce společenské, tak existenční. Jsou jim praktickým způsobem (vaření, komunikace na úřadech) nabízeny takové možnosti, aby uspěly v dalším životě. Do této skupiny jsou většinou zařazována děvčata, která zvládla požadavky našeho zařízení i základní společenské normy, a proto další výchovné působení je jednoznačně zaměřeno na osobnostní potřeby a požadavky každé z nich, aby z nich byly schopné čerpat v dalším civilním životě.

2. výchovná skupina je skupinou stabilizační pro „nematky“

Má velmi podobné podmínky jako 4. výchovná skupina. Veškeré výchovné působení je však soustředěno pouze na dívku.

6. výchovná skupina je skupinou s polovolným režimem a volným režimem

6. výchovná skupina je strukturována do dvou výchovných fází. První je polovolná, která je umístěna v areálu ústavu, a z názvu je patrné, že si děvčata pod vedením skupinových vychovatelů organizují svůj volný čas, ale výchovná část je organizovaná a probíhá stejně jako v ostatních výchovných skupinách.

Druhou fází je ubytování mimo internát i areál ústavu, v bytu (tzv. cvičný byt), který je součástí VÚ a byl vybudovaný pro děvčata, která dosáhla nejvyšší míry samostatnosti ve výchovném snažení, tzv. skupina s volným režimem. Ubytována jsou zde děvčata,

kteřá splnila veškeré požadavky jak v dodržování režimu ústavu, polovolné skupiny, tak ve školních výsledcích. Jsou dostatečně připravená na samostatný život ve všech směrech. Skupina s volným režimem je jakousi závěrečnou prověrkou, zda průprava u dívek na samostatný život byla dostatečná. Do 6. v, s. (polovolné skupiny) jsou ubytovaná děvčata, která splnila veškeré požadavky stanovené vnitřním řádem, mají výborné hodnocení a budou nejméně za půl roku zletilá a propuštěná do civilu. Polovolný režim s ubytováním v polovolné skupině je specifický tím, že si děvčata řídí svůj volný čas podle vlastních potřeb a povinností pod vedením skupinových vychovatelů. Mají každý den vycházky a mohou odjíždět 1x za čtrnáct dní k zákonným zástupcům do rodin. Hlavním výchovným záměrem v této skupině je připravit dívky pro budoucí civilní život nebo spíše pokračovat v započatém záměru z předešlých výchovných skupin. Prioritním cílem je naučit dívky běžnému životu.

5.5 Režim dne

Dívky po ukončení školní docházky mají průběžně samostatné vycházky, které končí v 16. hodin. Poté následuje hlavní výchovná odpolední činnost s vychovatelem na skupině. Na začátku vychovatel seznámí dívky s náplní dne. S dívkami pracuje, popřípadě dívky odchází na zájmový kroužek. V 18.00 hod. je večeře, v 18.30 hod. začnou večerní úklidy. Po úklidech od 19.00 – 20.00 hod. hodin mají dívky osobní volno, kdy dostávají mobilní telefony, popřípadě se připravují do školy. Od 20.00 - 21.00 hod. probíhá večerní činnost s vychovatelem. Od 21.00 - 21.45 hod. věnují dívky čas osobní hygieně a přípravě na večerku, která je ve 21.45 hod.

Důraz na skupině v rámci režimu je kladen na sebeobslužné práce, které zahrnují osobní hygienu, úklid osobních věcí, úklid výchovné skupiny, žehlení a ostatní dovednosti, které budou potřebovat pro svůj další život. Každý pátek jsou prováděny generální úklidy skupin a o sobotách generální úklidy společných vnitřních i venkovních prostor. V současné době se výchovné skupiny více přiblížily rodinnému prostředí, na všech výchovných skupinách jsou zřízeny nové kuchyňky, kde si děvčata pod dohledem vychovatelů připravují o víkendu svačiny a večeře.

6 Výchovní opatření vymezená zákonem a systém hodnocení

Každé výchovné zařízení má vypracovaný svůj systém hodnocení dívek formou odměn a trestů. Podkladem k vypracování tohoto systému je zákon o ústavní výchově. V něm jsou zakotvena práva a povinnosti dětí včetně opatření ve výchově, která se udělují v případě porušení povinností.

Kromě základních lidských práv jsou v zákoně stanovena i další práva, kterými se zařízení musí řídit. Mezi ně patří právo na zajištění přímého zaopatření, na rozvíjení tělesných, duševních, citových schopností a sociálních dovedností, na respektování lidské důstojnosti, na společné umístění sourozenců, na svobodu náboženství, na účast na činnostech zařízení v rámci výchovného programu, právo obracet se se stížnostmi na ředitele, právo být hodnoceno a k hodnocení se vyjádřit, právo o informaci o stavu svých úspor atd. Dítě kromě práv má i povinnost dodržovat pořádek, kázeň, příkazy zaměstnanců, nepoškozovat cizí majetek, dodržovat bezpečnostní předpisy, předat do úschovny předměty ohrožující jeho výchovu, podrobit se vyšetření včetně odběru krve z důvodu podezření na požití alkoholu nebo návykových látek.²⁹

Pokud dojde na straně dítěte k porušení některé povinnosti vymezené zákonem, dochází k udělení výchovných opatření ve formě trestů, v případě vzorných plnění svých povinností a výborných výsledků je dítěti udělena odměna. Za prokázané porušení povinnosti vymezené zákonem mohou být udělena tato opatření:

- odňata udělená výhoda,
- sníženo kapesné,
- zákaz trávení času mimo zařízení,
- účastnit se akce výchovného ústavu,
- zákaz návštěv mimo osoby odpovědné za výchovu, osoby blízké.

Za příkladné výsledky plnění svých povinností může být dítě odměněno:

- prominutím předchozích opatření,
- finanční či věcnou odměnou,
- zvýšením kapesného,

²⁹ Srov. Zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, §20, ve znění platném k 28. 2. 2014.

- povolením mimořádné návštěvy kulturního představení, mimořádné návštěvy.³⁰

Systém hodnocení ve VÚ Černovice

Dívky jsou za odpolední mimoškolní činnost večer hodnoceny svým vychovatelem, a to známkou 1-5. S hodnocením jsou seznámeny a mají právo se k němu vyjádřit. V případě mimořádně závažného porušení pravidel VÚ je udělováno výchovné opatření ve formě trestu „TABU“. Tento trest se uděluje v případě požití drog, alkoholu, fyzického napadení, útěku, sebepoškozování, úmyslného ničení majetku, neomluvených hodin ve škole. Za mimořádné plnění svých povinností je udělována výhoda. Znamky jsou zaznamenávány do hodnotícího archu, který mají děvčata i pro školní hodnocení. Veškerá výchovná opatření jsou současně zaznamenána do denního hlášení, které podepisuje vedení výchovného ústavu. Až po podpisu hlášení ředitelem jsou výchovná opatření platná. Jednou za týden, vždy v pondělí, je na každé výchovné skupině oddílová schůzka. Na té se kromě organizačních a vztahových záležitostí mezi dívkami hodnotí celý předcházející týden a udělují se celotýdenní výhody ve formě vycházek, pochval, využívání počítače, finanční odměny, nadstandardních vycházek. Pokud nebylo v uplynulém týdnu dosaženo dobrého hodnocení, výhoda se neuděluje. Dívky mají právo se v případě nesouhlasu s hodnocením odvolat u vedení VÚ.

³⁰ Srov. Zákon č. 109/2002 SB. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, §21, ve znění platném k 28. 2. 2014.

7 Mimoškolní výchova ve VÚ Černovice

„Výchova je v pedagogickém pojetí považována za záměrné působení na osobnost jedince s cílem dosáhnout změn v různých složkách osobnosti.“³¹

Mimoškolní výchova je definována v pedagogickém slovníku od Jůvy jako činnost mimo vyučování, která je organizována jednak školami, jednak i neškolními institucemi.³²

V knize Pedagogické ovlivňování volného času výchova mimo vyučování zahrnuje kromě volnočasových aktivit i oblast sebeobsluhy a přípravu na vyučování.³³

„V této knize je výchova mimo vyučování dále vymezována jako činnost probíhající mimo povinné vyučování, probíhá převážně ve volném čase, bez bezprostředního vlivu rodina je institucionálně zajištěna.“³⁴

Výchova je uskutečňována pomocí výchovných cílů, metod a prostředků výchovy.

7.1 Cíl a metody výchovy

Základním znakem výchovy je cílevědomost. U Kalhousa je výukový cíl chápán jako kvalitativní a kvantitativní změny u žáků v oblasti kognitivní, afektivní a psychomotorické. J. Skalková (1995) upozorňuje, že výukové cíle mají i usměrňující a motivující roli v činnosti žáků.³⁵

„Cílem výchovy je v nejobecnější podobě ucelená představa (ideál) předpokládaných a žádoucích vlastností člověka, které lze získat výchovou.“³⁶

V zařízeních ústavní výchovy se setkáváme s pojmem převýchovy, kde výchovu chápeme jako „nápravnou výchovu“. Převýchova začíná odhalením nebo poznáním překročení platných norem, trestem rodičů, a pokud rodinná převýchova není účinná, následuje výchovné zařízení. Základem převýchovy v těchto zařízeních je plnění režimových opatření zejména kontrolou chování jedinců.³⁷

³¹ PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*, s. 375.

³² Srov. Tamtéž, s. 155.

³³ Srov. HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*, s. 69.

³⁴ Srov. Tamtéž, s. 69.

³⁵ Srov. KALHOUS, Z.; OBST, O. a kol.: *Školní didaktika*, s. 274.

³⁶ PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*, s. 34.

³⁷ Srov. MALACH, J. *Teorie metodiky výchovy*, s. 108-109.

Převýchovou usilujeme o změny v oblasti prožívání (emocionální narušení), v oblasti pochopení vlastního chování (náhled, změna hodnot a postojů), v oblasti chování (proměna směrem ke společensky uznávané normě chování).³⁸ Zásadním cílem převýchovy je změna hodnotového žebříčku, postojů a názorů.³⁹

Cíleným završením převýchovy je resocializace. V jejím důsledku jedinec přestává sociálně selhávat a zařazuje se do běžné společnosti. Součástí resocializace je i příprava k návratu do normální společnosti a i příprava společnosti k přijetí člověka, který dříve selhal.⁴⁰

Metody výchovy

Pojem metoda je řeckého původu a znamená postup nebo cestu k dosažení cílů. Ve výchovném procesu používáme kromě vyučovacích metod i metod výchovy. Metody výchovy jsou záměrné a systematické způsoby, postupy a prostředky, které vedou k výchovnému cíli.⁴¹ Metody procházely v historii vývojem, v období Řecka převládaly metody přednášky a rozhovoru, Komenský vyžadoval přirozenou metodu vzdělávání odvozenou z poznávání přírody. Představitelé v období reformního hnutí zaměřují svoji pozornost na postupy vyžadující přímou činnost žáků nejen intelektuální, ale i manuální. Ve 20. století se pozornost soustřeďuje nejen na metodické kompetence vyučujících, ale i na aktivitu žáků. Vznikají nové alternativní metody, které vytváří prostor pro seberealizaci žáků.⁴² Mezi nejčastější metody používané v prostředí výchovného ústavu patří: metoda přesvědčování, povzbuzování, řešení problémů a konfliktů, aktivní naslouchání a metoda cvičení.⁴³

7.2 Prostředky výchovy

Prostředky převýchovy můžeme definovat jako „nástroje umožňující dosažení výchovných cílů“.⁴⁴

Mezi ně patří:

³⁸ Srov. ŠKOVIERA, A. *Dilemata náhradní výchovy*, s. 28.

³⁹ Srov. MALACH, J. *Teorie metodiky výchovy*, s. 108-109.

⁴⁰ Srov. ŠKOVIERA, A. *Dilemata náhradní výchovy*, s. 29.

⁴¹ PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*, s. 153.

⁴² Srov. SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*, s. 181-182.

⁴³ Srov. MALACH, J. *Teorie metodiky výchovy*, s. 112.

⁴⁴ SVOBODOVÁ, J.; ŠMAHELOVÁ, B. *Kapitoly z obecné didaktiky*, s. 32.

- a) **izolace** – účelem umístění dítěte do oddělené místnosti je jeho zklidnění a stabilizace psychického stavu. Dítě lze izolovat na dobu nejdéle 48 hodin v průběhu 1 měsíce, nejdéle na 6 hodin nepřetržitě. Účelem je zajistit ochranu zdraví a bezpečnost jednak samotného dítěte, ale i ostatních dětí a pracovníků zařízení. Izolaci se dítě dostává pod vyšší kontrolu. U dítěte může vlivem izolace dojít ke stesku, sociální deprivaci až k posílení vztahů k rodičům.,
- b) **posílení vztahů k rodičům** – udržování vztahu k rodičům,
- c) **režim** – upravuje denní a časový rozvrh činností, ale obsahuje také bohatší systém hodnocení odměn a trestů.,
- d) **diferenciace** – umožňuje posoudit stav edukace jedince,
- e) **kategorický požadavek** – požadavek autority a vzoru, respektování odlišných názorů, dodržování zásad kázně,
- f) **překážka** – úspěch v překonávání překážek,
- g) **odměna** – je chápána jako konkretizace vnějšího kladného posilování,
- h) **trest** – opatření ve výchově, které je zákonem kodifikováno, musí být udělen ihned po provinění,
- i) **sociální soutěž** – překonávání nechuti k soutěži ve společensky pozitivních jednáních.⁴⁵

⁴⁵ Srov. MALACH, J. *Teorie metodiky výchovy*, s. 110.

8 Činnosti mimoškolní výchovy ve VÚ Černovice

Mimoškolní výchova se řídí vlastním školským vzdělávacím programem mimoškolní činnosti na daný školní rok, který jsou povinni dle školského zákona č. 109/2002 zpracovat všechna zařízení náhradní výchovné péče. Cíle mimoškolní činnosti vychází z obecných cílů vzdělávání a z Národního programu rozvoje vzdělávání v ČR. ŠVP pro mimoškolní činnost se dále rozpracovává do měsíčních plánů. ŠVP pro mimoškolní výchovu sestavuje vedoucí vychovatelka ve spolupráci s ostatními vychovateli a schvaluje ho ředitel zařízení. V plánu jsou vytyčeny základní cíle výchovné práce a rozvoj klíčových kompetencí. Každý výchovný pracovník na základě ročního výchovného plánu rozpracuje týdenní plán pro svoji skupinu. Cíle výchovy se rozpracovávají do následujících složek výchovy: na složku rozumovou, mravní, pracovní, estetickou, ke zdravému životnímu stylu.

8.1 Výchova rozumová a ovlivňování názorů na svět

Rozumovou výchovou myslíme získání rozumových kompetencí v rovině kognitivní jako soubor poznatků, v rovině dovedností jako způsoby jejich získávání a využívání, v rovině hodnot, postojů a potřeb, které ovlivňují způsob využití intelektových způsobilostí. Rozumová výchova je realizována především v systému školství a výchovy. V mimoškolní činnosti dříve klademe velký důraz v rozumové výchově na přípravu na vyučování a výchovu k rodičovství.⁴⁶

8.1.1 Příprava na vyučování

Více jak 50 % žáků s poruchami chování má nedostatečné výsledky ve výuce, k tomu 30 % z nich ve třech hlavních předmětech.⁴⁷ Proto je nutná každodenní příprava na vyučování, kterou se rozumí okruh činností souvisejících s plněním školních povinností. Kromě vypracování písemných domácích úkolů patří do této oblasti i rozšiřování, opakování a prohlubování poznatků z vyučování. Vychovatelé ovlivňují kvalitu vyučování tím, že pro přípravu vytvoří optimální podmínky, individuálně

⁴⁶ Srov. MALACH, J. *Teorie metodiky výchovy*, s. 27.

⁴⁷ Srov. VOJTOVÁ, V. *Přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti*, s. 104.

s dívkami pracují a zajistí vhodnou dobu k přípravě.⁴⁸ Dívky se připravují na vyučování v těchto učebních oborech:

- **šití prádla** – žáci se učí ručnímu a strojovému šití, dokáží ušít záclony, povlečení, dětské oblečení, montérky, pyžama, závěsy. Obor je ukončen závěrečnou zkouškou s výučním listem.,
- **zahradnická výroba** – žáci se zde připravují v oblasti květinářství, okrasného zahradnictví a zelinářství. Odborný výcvik probíhá na zahradě. Velká pozornost se věnuje vazačské a aranžérské práci, žáci se zde seznamují se zahradnickými stroji a zařízeními. Obor je ukončen závěrečnou zkouškou s výučním listem.,
- **provozní služby** – žákyně po absolvování mohou pracovat při úklidu ve zdravotnických a sociálních zařízeních, kancelářích nebo veřejných prostorech. Dále mohou pracovat jako pomocnice při praní, žehlení, při přípravě pokrmů. Obor je ukončen zkouškou s výučním listem.,
- **práce ve stravování** – absolventky se uplatní ve stravovacích službách jako pomocné síly, v přípravách jednoduchých pokrmů, při přípravě pokrmů z polotovarů a teplých nápojů. Dokáží zvládnout jednoduchou obsluhu hostů. Obor je ukončen zkouškou s výučním listem.

Dívky jsou přijímány po dosažení povinné školní docházky. Přijímá se maximálně 8 dívek na jeden obor. Škola je součástí zařízení. Dívky s lepším prospěchem se vzdělávají v Odborném učilišti a praktické škole v Černovicích v těchto oborech.

1. Potravinářská výroba, ŠVP Cukrář, cukrářská výroba,
2. Stravovací a ubytovací služby, ŠVP - Kuchař, kuchařské práce,
3. Pečovatelské služby, ŠVP - Pečovatelka, pečovatelské služby.⁴⁹

8.2 Rodinná výchova, sexualita

Základem pro výchovu každého člověka je dobře fungující úplná rodina. Rodina je systém, který se projevuje intimitou mezi jeho členy a je časoprostorově ohraničená. Členové rodiny mají společný privátní život, z něhož jsou vyloučeny jiné osoby. Uvnitř

⁴⁸ Srov. PÁVKOVÁ, J.; HÁJEK, B. a kol. : *Pedagogika volného času*, s. 109-113.

⁴⁹ Srov. VÚ, SVP, SŠ a ŠJ Černovice [online]. Černovice: VÚ, SVP, SŠ a ŠJ Černovice, [cit. 2015-05-03]. Dostupné na [www: <http://www.vucernovice.cz/stredni-skola/>](http://www.vucernovice.cz/stredni-skola/).

rodiny probíhají výchovně vzdělávací interakce, především výchova. Výrazný formativní vliv na dítě má styl vedení uvnitř rodiny a vytvořené emoční klima.⁵⁰

V současné době dochází ke snížení stability rodin. Klesá počet dětí narozených v rodině, zvyšuje se podíl rodin založených bez uzavření manželství. Z důvodu časové vytíženosti rodiče tvrdí, že jim na výchovnou funkci nezbyvá čas. Každé porušení rodinných vazeb a funkčnosti rodiny se negativně projeví ve vývoji dítěte a v jeho hodnotové orientaci v době dospívání i při výběru budoucího partnera i sexuálním chování. Dívky jsou v době dospívání zvědavé na lásku, sex, první zamilovanost. Nemají povědomí o praktikování bezpečného sexu, o pohlavně přenosných nemocech, dochází často k nechtěným těhotenstvím a zklamáním. Často jim chybí důležité informace z oblasti sexuální výchovy.

„V našem prostředí je sexuální výchova definována jako výchova směřující k získání návyků, dovedností, znalostí, hodnot, norem a postojů v oblasti mezi mužem a ženou.“⁵¹

V rámci mimoškolní výchovy se snažíme dívkám předávat ucelený systém vědomostí, dovedností souvisejících s rodinou a sexualitou, naučit je rozpoznávat normální sexuální chování od nenormálního, posilovat pocit zodpovědnosti ve vztahu k rodičovství, položit základy vytvoření žádoucího žebříčku životních hodnot. Provádíme prevenci v oblasti nechtěného těhotenství, ochrany dívek před sexuálním násilím a zneužíváním.

Důležitou složkou prevence je prevence zneužívání psychoaktivních látek, zejména drog a rozpouštědel. Dívčkám jsou vysvětlovány škodlivé účinky užívání těchto látek, které vedou k syndromu závislosti s následným poškozením nejen jejich zdraví, ale i zdraví jejich dětí, pokud tyto látky užívají v těhotenství.

Vychovatelé organizují různé projektové dny, besedy s přizvanými hosty, dívky se informují u zdravotních sester. Velký důraz kladou vychovatelé sexuálnímu zdraví, antikoncepci, pohlavně přenosným nemocem, drogám a alkoholu ve vztahu k sexualitě. U dívek v našem zařízení je v rámci rodičovské výchovy rozpracována důkladná příprava na těhotenství, příprava na porod a následná péče o novorozence.

⁵⁰ Srov. ŘEZÁČ, J. *Sociální psychologie*, s. 192-194.

⁵¹ JANIŠ, K.; BOUDOVOVÁ, I. *Vybraná témata z teorie výchovy*, s. 109.

8.3 Výchova pracovní

Cílem pracovní výchovy je získat základní pracovní návyky, umět si vážit vlastní práce, získat základní informace o pracovních postupech. Pracovní výchova slouží jako příprava na budoucí zaměstnání, dívky se seznamují v rámci různých činností s materiálem a pracovními postupy. Ve výchovném ústavu je zřízena v rámci dopoledního zaměstnání pracovní skupina, která pod vedením vychovatele provádí úklid společných prostor a jídelny, stará se o květiny, pomáhá při přípravě jídla v jídelně, úpravě stolů v jídelně. V zimě odklízí sníh v areálu a provádí běžnou údržbu školní zahrady.

Významnou složkou pracovní výchovy je výchova k trávení volného času. Volným časem si kompenzujeme práci, abychom si odpočinuli a nabrali nové síly.

8.3.1 Trávení volného času

Jak si představujeme trávení volného času? Každý má své představy, plány a iluze. Skutečnost však musí být přizpůsobena možnostem člověka. Omezujícími faktory jsou dostupnost v místě bydliště, fyzická dispozice jednice a v neposlední řadě i finanční možnosti. S věkem se využívání volného času může měnit, někdy také bývá záliba celoživotním koníčkem.

Základy trávení volného času získávají děti často od svých rodičů. Příkladem jim bývají jejich záliby, které se snaží napodobovat. Tyto zájmové aktivity však mohou být i negativního charakteru. Potom jsou rodiče dětem špatným příkladem k využívání volného času a s věkem se tyto negativní jevy prohlubují.

Dospívající mládež může začít experimentovat s drogami, automaty a dalšími způsoby negativního chování. S tím samozřejmě souvisí i krádeže jako zdroj finančních prostředků. Velký vliv na vývoj aktivit dětí ve volném čase má také okolní prostředí, škola, kamarádi nebo sousedé. V poslední době narůstá vliv sdělovacích prostředků a výpočetní techniky na trávení volného času. A právě kvalitní výchova ve volném čase v podobě zájmových aktivit ochraňuje děti před negativními vlivy společnosti.⁵²

Zájmové činnosti slouží k uspokojování potřeb, zájmů, ke kompenzaci školní zátěže. Jsou uskutečňovány pravidelně (zájmové kroužky) nebo příležitostně (besedy,

⁵² Srov. PÁVKOVÁ, J.; HÁJEK, B. a kol. : *Pedagogika volného času*, s. 11-13.

soutěže aj.). Podle obsahu se dělí na společenskovední, pracovně-technické, přírodovědně-ekologické, esteticko-výchovné, tělovýchovné, sportovní a turistické.⁵³

Pravidelné zájmové činnosti ve VÚ jsou organizovány v kroužcích, které si děti dle svého zájmu samy vybírají. Nyní fungují ve VÚ tyto kroužky:

- turistický a formování postavy,
- šikovných rukou,
- vaření,
- práce s textem,
- drátování,
- výtvarná činnost a práce s papírem,
- práce se dřevem,
- sportovní,
- taneční,
- domácích prací,
- ekologický.

Na výchovné skupině se v rámci volného času konají i nepravidelné aktivity, k nimž patří zejména poslech hudby, psaní dopisů, četba časopisů, povídání s ostatními děvčaty.

8.4 Výchova mravní

Mravní výchova působí na žáka, jeho rozum, představy, postoje, aby byly v souladu s obecně uznávanými zásadami etiky. Mravní výchova se projevuje v úctě k životu a lidem, k lidské práci a kultuře, v respektu k pravdě a spravedlnosti.⁵⁴

Cílem mravní výchovy je, aby se jedinec choval jako čestný člověk, respektoval odlišné názory jiných lidí, vědomě dodržoval zásady kázně, osvojil si pevnou vůli, spravedlnost, měl úctu k pravdě. Při výchově mravní používáme řadu metod, k nimž patří zejména metoda:

- **požadavků** – souvisí se zásadou cílevědomosti výchovného procesu. Cíl morálního rozvoje je konkretizován do každodenních pravidel žádoucího chování. Využívá se přitom vnitřní řád zařízení. Požadavky jsou

⁵³ Srov. HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*, s. 54-55.

⁵⁴ Srov. PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*, s. 159-160.

formulovány buď zákazem, nebo příkazem. Metoda požadavků je nutná k výchově ke kázni.,

- **vysvětlování** – objasňuje podstatu mravního jednání. Opírá se o rozum a soudnost vychovávaného, dokazování a vyvracení. Vede k vysvětlování problému, vede žáky k dialogu. Metoda by se neměla změnit v moralizování a kázání.,
- **přesvědčování** – působí na emocionální sféru, usiluje o vzbuzení jistoty, že jednáme správně a pro vychovávaného jediným možným a závazným způsobem.,
- **příkladu** – upevňuje žádoucí chování vytvořením názorných vzorů chování. Pedagogové působí na děti, více tím, co dělají, než tím, co říkají. Ideál musí být ukazován i s chybami, jinak nebude akceptován.,
- **režimu** – režim díky pravidelnosti vypěstuje u dětí žádoucí návyky. Režim je nutnou podmínkou ukázněnosti dětí.,
- **kontroly a dozoru** – Pokud je přítomna autorita, posiluje v žácích dodržování pravidel. V přítomnosti pedagoga se dítě snaží chovat se žádoucím způsobem a vyhnout se trestu.,
- **hodnocení** – působí na emocionální sféru, a to tím, že učitel odměňuje, nebo trestá. Při hodnocení si učitel musí dát pozor na nadměrné odměňování nebo trestání. Nadměrné trestání vede k pasivitě a vzdorovitosti.,
- **pověřování úkolem** – vede k samostatné činnosti dětí. Po zadání úkolů děti jednají samostatně. Často sice potřebují pomoc dospělého, ale pověřování úkolem je vede k zodpovědnosti a samostatnosti.⁵⁵

8.5 Výchova estetická

Kultivuje jedince ve vztahu ke kráse a umění, k rozvíjení estetického citění a ke schopnosti vnímat a oceňovat krásu. Estetická výchova se realizuje v rámci výtvarné výchovy, hudební výchovy, exkurzí, výstav, návštěv divadelních

⁵⁵ Srov. MALACH, J. *Teorie metodiky výchovy*, s. 35-40.

představení.⁵⁶ Estetická výchova rozvíjí jedince jednak jako vnímajícího krásu, ale i jako jejího tvůrce. Vede k uvědomění si krásna a odlišování nevkusů.

Ve VÚ v Černovicích se estetická výchova realizuje prostřednictvím kroužku výtvarného, šikovných rukou, práce s textem, drátování, korálkování, práce s papírem, v keramickém kroužku a v kroužku práce se dřevem. S dívkami vychovatelé navštěvují různá divadelní představení, pořádají se jarní, podzimní a zimní výstavy, dívky často jezdí do různých galerií a výtvarných dílen, připravují se na pěvecké soutěže.

8.6 Zdravý životní styl

Základem smysluplného života je zdraví. Patří k nejdůležitějším hodnotám života a představuje prostředek k uskutečňování životních cílů. Zdravím rozumíme duševní, fyzickou, sociální a duchovní pohodu. Každá porucha zdraví omezuje možnosti vyrovnání se s nároky prostředí. Mezi faktory, které kladně zdraví ovlivňují, patří životní styl, kvalita prostředí a zdravotní služby. Zdraví nejvíce poškozují kouření, nesprávná výživa, nízká pohybová aktivita, nadměrná psychická zátěž, nadměrná konzumace alkoholu, zneužívání drog a rizikové sexuální chování. Na zachování zdraví by se měl každý aktivně podílet a podporovat ho např. tím, že bude mít dostatečný pohyb, bude se zdravě stravovat, omezí stres a bude mít uspokojující práci. Na podporu zdraví úzce navazuje prevence, která slouží k zabránění vzniku nemocí a prodloužení plnohodnotného života. Prevence se uskutečňuje pomocí zdravotních opatření (např. očkování).⁵⁷

Cílem výchovy ke zdraví je naučit děvčata základním poznatkům o zdraví a zdravotní prevenci, zodpovědnosti za své zdraví a vštípit jim povinnost soustavné péče o zdraví. Dívky jsou průběžně seznamovány se zásadami správné výživy a pitného režimu. Jsou organizovány besedy se zdravotnickými pracovníky, děvčata se sama podílí na sestavování jídelníčku, který je poté kontrolován nutriční poradkyní. Děvčata dostávají v celodenní stravě dostatek mléčných produktů a zeleniny, kterou si vypěstují v rámci ekologického zemědělství na vlastní zahradě. Chodí na pravidelné preventivní kontroly, vážení a preventivní odběry na kontrolu návykových látek.

⁵⁶ Srov. PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*, s. 70.

⁵⁷ Srov. ČVELA, R.; ČELEDOVÁ L. DOLANSKÝ, H. *Výchova ke zdraví pro střední zdravotnické školy*, s. 11-15.

K zachování zdraví u dívek jsou organizovány pravidelné i příležitostné sportovní aktivity. Dívky dochází do sportovního a turistického kroužku, pořádají se kurzy plavání, vycházky a výlety, turnaje ve vybíjené, společné olympiády v rámci výchovných zařízení.

Mimořádný důraz je kladen na prevenci závislosti a zneužívání psychoaktivních látek, zejména na prevenci v oblasti užívání drog a prchavých rozpouštědel. Skoro všechna děvčata přicházející do našeho zařízení již s některou drogou experimentovala, některá přichází po vyléčení ze závislosti, některá s abstinenčními příznaky. Dívkám jsou vysvětlována zdravotní rizika vyplývající z užívání drog, které se přenáší i na jejich nenarozené děti.

9 Kazuistika výchovné práce ve VÚ Černovice

Nezletilá těhotná matka

Valerie, nar. 1998

Příchod do zařízení 2012

Romské národnosti, těhotná

Rodinná a sociální anamnéza

Otec: nar. 1961, bytem Cheb, základní vzdělání, nezaměstnaný

Matka: nar. 1972, bytem Praha, nezaměstnaná

Valerie má 1 sestru

Rodiče spolu nežijí, dívka byla svěřena do péče matky. Otec se o dceru nezajímá. Nejstarší zletilá sestra Valerie se již odstěhovala ze společné domácnosti matky i se svým dítětem.

Problémy začaly s Valerií počátkem roku 2011, kdy nezletilá přestala chodit do školy, potulovala se v noci mimo domov, byla zastížena v hernách. Po oznámení opatrovníkem byl s Valerií proveden rozhovor, ale výchovný dopad byl krátkodobý. Z tohoto důvodu bylo vydáno v únoru 2011 předběžné opatření. Byla zařizena spolupráce se společností zabývající se sanací rodiny, ale problémy pokračovaly. Nezletilá matku nerespektovala, do školy opět nechodila. V říjnu 2011 byla Valerii nařízena ústavní výchova. Do výchovného ústavu v Černovicích byla přemístěna z VÚ Kostomlaty ve čtvrtém měsíci těhotenství.

Dle psychologického vyšetření byly zjištěny z důvodu školní neúspěšnosti rozumové předpoklady na úrovni retardace logického myšlení, problematické analýzy a syntézy slov, opožděný sociální vývoj. Občas se vyskytují tendence k verbální i fyzické agresi. Jeví se jako velmi společenská, otevřená, je poměrně psychicky stabilní, bez známek citové deprivace.

Výchovná práce s těhotnou dívkou

Jelikož je Valerie těhotná, je po příchodu zařazena do 1. výchovné skupiny. Skupina tvoří společenskou místnost s kuchyňkou a tři samostatné pokoje, kde jsou dívky se svými dětmi. Z důvodu péče o děti mají dívky upravený režim den. Dívky budí vychovatelé v 6 hodin. Děvčata vstanou, připraví svým dětem pleny a oblečení do jeslí

a jdou společně s dětmi v 7.00 hod. na snídani. Po snídani v 8.30 hod. je před jídelnou „nástup dívek“, na kterém přečtou vychovatelé důležité informace z předešlého dne. Poté dívky spolu s učiteli odvádí děti do jeslí a samy odchází do školy. Po škole vyzvednou děti z jeslí a odchází na internát nebo na samostatnou vycházku. Dívky se vrací na internát do 16.00 hod., kdy přichází vychovatel na skupinu a začíná pravidelná mimoškolní výchovná činnost. S dívkami jsou uskutečňovány besedy zaměřené na rozvoj finanční gramotnosti, skupinové či individuální rozhovory, činnosti na rozvoj estetického cítění, zdravého životního stylu, prevence drog atd. Po výchovné činnosti dívky odchází v 17.30 hod. na večeři. Po večeři matky s dětmi provádí hygienu svých dětí, ostatní děvčata provádí úklid skupiny, žehlí, perou, uklízí si osobní věci ve skříňkách. Po úklidu vychovatel skupinu zkontroluje a rozdává v 19.00 hod. mobily. O půl hodiny později se telefony vybírají a začíná výchovná činnost vzdělávací, kdy se dívky připravují na vyučování. Vychovatel buď dívkám s přípravou pomáhá, nebo je jen kontroluje. Ostatním děvčatům, pokud je to třeba, vypomáhá s dětmi. V 21.00 hod. se dívky připravují na večerku, provádí osobní hygienu, píšou dopisy.

V některých dnech je pro dívky s dětmi organizována zájmová činnost, kdy mají možnost své děti dát do jeslí a účastnit se dobrovolně některého z kroužků. Mezi matkami je velmi oblíbený kroužek vaření, kde se dívky naučí různé postupy při přípravě jídel, správnému stolování, přípravě studených pokrmů, naučí se péct moučníky a zdravá jídla pro své děti.

Součástí mimoškolní práce pro těhotné dívky a matky s dětmi jsou skupinové rozhovory ohledně přípravy na mateřství a péči o dítě. Dívkám se vysvětluje, co si mají připravit do porodnice, jak se starat o novorozence. Cílem přípravy na rodičovství je naučit děvčata takovým pracovním návykům, aby se dokázaly postarat o dítě i po návratu do běžného života. Dívkám s dětmi pomáhají i zdravotní sestry, které chodí průběžně na skupiny.

O sobotách a nedělích je režim u dívek s dětmi nastavený jinak. Vychovatelé provádí výchovnou práci již od buzení. Dívky se po probuzení odvedou do jídelny, kde mají snídani. Poté je vychovatel seznámí s činností celého dne. Dívky dopoledne provádí generální úklid společných prostorů, zametání v areálu, generální úklid jídelny včetně dětských stoliček, provádí se výdej kojeneckých mlék a plínek. Po obědě, který následuje ve dvanáct hodin, mají dívky polední klid a vychovatelé se připravují na odpolední činnost s nimi. Výchovná práce o víkendech spočívá ve společné činnosti pro celý internát. Uskutečňují se projektové dny, do nichž se dívky na skupině kolektivně

zapojují. Projektové dny mají za úkol vzdělávat, rozvíjet dívky po stránce estetické, slouží i jako prevence patologických jevů. Z projektových dnů, které se konaly v tomto školním roce, uvádím např. Den proti nemoci AIDS, Zahrada snů, Cesta do pravěku, Nejchutnější moučník, Bezpečnost dětí, Evropa, Ekologie v našem městě atd. Součástí mimoškolní víkendové činnosti jsou také nejrůznější sportovní akce ať již v rámci našeho zařízení, nebo v rámci výchovných ústavů z celé republiky. Mezi nedůležitější sportovní události v našem zařízení patří zápasy v ping-pongu, letní a zimní olympiáda, v rámci republikové činnosti celostátní olympijské hry pro výchovné ústavy v Plzni.

Po příchodu do zařízení se sepisuje s Valerií dle zpráv z předchozího zařízení a na základně psychologického vyšetření individuální plán rozvoje osobnosti.

U Valerie je nutný pevně stanovený režim, který bude zvyšovat její jistotu uvnitř zařízení. Změny v důsledku režimu musí být zaváděny postupně, pravidla musí být opakována, v případě nejasností znovu vysvětlována. Valerie potřebuje pevné vedení, naučit se akceptovat autoritu vychovatele. Nutnost kontrolovat Valerii na oddíle při přípravě na vyučování, přípravě na mateřství. Nutná podpora při sebeobslužných činnostech. Naučit Valerii smysluplně trávit volný čas účastí v zájmových kroužcích.

Hodnocení výchovných výsledků 1. pololetí školního roku 2012/2013

Valerie byla na začátku školního roku po prázdninovém útěku hodně negativistická, verbálně napadala nejen děti, ale i dospělé jedince. Situovala se do role samozvaného vůdce, který o všem rozhoduje, všechno mu patří a všechno má povoleno. Neformálním vůdcem zůstala, ale aktivně spolupracuje a zapojuje se do činností na skupině.

Morální výchova

Valerie je frustrována z neustálé kontroly a podezírání ze strany dospělých. Porušuje vnitřní řád zařízení, za což jí byly uděleny kázeňské postihy. Pravidelný režim a neustálá kontrola přinesly ale změnu v jejím chování. Valerie si uvědomila, že slušné chování a disciplína přináší výhody v hodnocení. Začala dbát na pořádek, aktivně se zapojuje do činností. Dospělé osoby respektuje, ale s výhradami. Valerie je jen ojedinele negativně hodnocena. Úkoly, které se jí nelíbí, udělá za doprovodu hlasitých slovních komentářů.

Výchova ke vzdělání

U Valerie narůstá nechuť k učení, zvláště když učení nerozumí, nebo když je hodně probírané látky. Je nutná neustálá motivace. Při samostudiu nemá žádnou inspiraci. Chápání procvičované látky je u Valerie pomalejší.

Výchova ke zdraví

Několikrát přistižena při kouření, má sklon k užívání návykových látek (THC). Pečuje o svůj vzhled, hygienické návyky má zažité. Stravovací návyky má běžné, pouze přijímá větší množství sladkostí, kterými kompenzuje nervozitu. V dubnu porodila syna Michaela, ochotně přijímá rady ohledně jeho péče od vychovatelů a zdravotního personálu. K synovi má silné citové pouto.

Pracovní výchova

Velmi aktivně se zapojila do zájmové činnosti. Navštěvuje kroužek výroby šperků, kde je velmi iniciativní a úspěšná. Valerie je manuálně zručná, zkušená ve fyzické práci. Při činnostech na skupině je pečlivá, samostatná, následně spokojená z pochval a z celkového úspěchu. Pracovní aktivitou se realizuje, zvládá ji a je zároveň prospěšná. Perfektně zvládá domácí práce, umí i vařit. Bez vedení a motivace ale nedokáže účelně vyplnit mimoškolní čas. Nudí se.

Výchovná opatření:

2. 4. TABU za kouření

22.4. Pochvala

29. 4. Obnovení režimových vycházek

Hodnocení výchovných výsledků 2. pololetí školního roku 2010/2011

Valerie je dominantní a vybuodovala si postavení neformálního vůdce kolektivu tím, že je ve výchovné skupině nejdéle, tak se jí to i velice úspěšně daří. Dokáže bez problémů zjednat na skupině pořádek a respekt. Občas je diktatura až za hranicemi akceptovatelnosti a je potřebné ji hlídat a korigovat, tlumit její pocit nadřazenosti.

Morální výchova

Když se Valerie pověří úkolem, zvládne to bez problémů, někdy to komentuje s nelibostí. Složitější úkoly ale vzdává. Autority respektuje, režimová opatření až na

výjimky dodržuje. Morální povědomí zavedené, ale není zcela vyjasněné. Nepřesně vnímá rozlišení špatného a dobrého. V hodnotovém žebříčku má kromě syna výrazněji zastoupené materiální věci – módní trendy.

Výchova ke vzdělávání

Valerie má i nadále problémy ve škole i s přípravou na vyučování. Je nutná stálá motivace do učení, dále je nutno pracovat na profesionální orientaci a navázat výběrem učebního oboru. Chápání učební látky je u ní pomalejší, což je dáno rozumovými předpoklady na úrovni pásma lehké mozkové retardace a nižšího sociokulturního rodinného prostředí. Školu reprezentovala na letních olympijských hrách, kde využila svoji houževnatost a skončila na druhém místě ve skoku do dálky. Na společné vystoupení v rámci letních her si spolu s ostatními děvčaty připravila dva moderní tance.

Výchova ke zdraví

Valerie se zlepšila ve stravovacích návycích, což je dáno i tím, že po narození syna kojí a dbá i na jeho zdraví. Sladkosti omezila, ze svého kapesného si kupuje více mléčných výrobků, ovoce a zeleninu. Kouření omezila, žádný trest ohledně kouření neobdržela. Je dobrým rodičem svého syna, s péčí nemá problémy, syn je čistý a upravený. Hygienické návyky dodržuje.

Pracovní výchova

V práci málo trpělivá, nutná je neustálá motivace a společná pracovní činnost pod dohledem. Ta pomáhá Valerii zvládat stres a emoce.

Hodnocení kazuistiky

U Valerie je nutný dohled a režim, protože si neumí svůj čas po škole dobře zorganizovat, pokud nemá pevně stanovené časové úseky jednotlivých mimoškolních činností. Valerie se musí naučit autority bez výhrad respektovat, i když je to pro ni s jejím temperamentem někdy těžké. Musí přijmout i skutečnost, že je ve výchovném ústavu v důsledku svého předchozího chování. Není dobře, aby špatné hodnocení chápala jako trest, ale jako možnost nápravy. Valerie musíme dávat na srozuměnou, že ji nechceme trestat, ale že jí chceme pomoci. Aktuální výchovné problémy nebudeme Valerii vyčítat, spíše jí pomůžeme metodou vysvětlování je překonat a nasměrovat ji

správnou motivací do společných aktivit a zájmových kroužků. Předností Valerie je, že je dobrou matkou, se synem má pěkný vztah, ale věnuje se mu na úkor přípravy do školy většinu svého času. Valerii je nutné připomínat důležitost vzdělávání pro život. Valerie bude odcházet se zařízení bez ukončení učebního oboru. Vzhledem k jejím problémům s přípravou do školy nevidím do budoucna u Valerie posun v profesním životě. Uspěje v životě jako vzorná matka pro dítě, ostatní rodinné povinnosti bez řádu a dohledu bude zanedbávat.

Výchova u romských dětí, jako je Valerie, je obtížná a nezaručuje vždy úspěch z toho důvodu, že Romové mají odlišné a silně zažitě kulturní vzorce chování, které se přenášejí z generace na generaci.

Jak již jsem psala v hodnocení kazuistiky, pokud má Valerie dohled a řád, funguje. Ale co bude, až opustí brány zařízení? Je opravdu připravena pro „nový začátek“? Pokud je ještě čas, a moc ho už nezbývá, než opustí naše zařízení, navrhovala bych Valerii i s dítětem přestěhovat se do „cvičného bytu“, který je určen pro dívky, jež jsou bez veškerých kázeňských problémů. Zde nám Valerie může ukázat, jak bude fungovat bez dozoru, kontrol a pravidelného režimu dne.

Byt je určen k simulaci běžného života a každá dívka se stává jeho aktivním účastníkem. Má naučit dívky obstarávat praktické věci běžného života. S vychovatelem dívky podle potřeby individuálně pracují a podílejí se na činnostech spojených s chodem a vedením domácnosti. Dívky jsou v bytě ve všem zcela samostatné, vaří si samy, vychovatel je chodí pouze výjimečně kontrolovat. Na konci každého týdne si dívky vytvoří jídelníček, podle nějž budou příští týden vařit. Po kontrole a rozpočtu nutriční pracovnice si každé pondělí chodí dívky z bytu k pracovnici vyzvednout peníze na potraviny. Valerie se potřebuje naučit, jak s domácím rozpočtem pracovat, aby peníze vyšly na celý týden. Dívky samy s prostředky hospodaří, s pomocí vychovatele se naučí dělat rozpočet na jednotlivé dny a poté si chodí nakupovat potraviny do místních prodejen. Jako každá matka s dítětem i Valerie dostává rodičovský příspěvek ve výši Kč 7600,- a kapesné v maximální výši 300,- Kč. Za svůj pobyt a pobyt dítěte platí měsíčně 2000,-Kč. Zbytek peněz z rodičovské chodí dívkám na účet, který si s vychovatelem založily. Dívky si chodí samy vybírat peníze na základě vypsání požadavku na výběr hotovosti, kde musí uvést účel použití peněz. S Valerií je nutné diskutovat o účelnosti použití peněžních prostředků, jelikož má sklon k nákupu většího množství oblečení. Dalším důležitým tématem k probrání s Valerií je, kam půjde po opuštění ze zařízení. Má kde bydlet a bude mít sociální oporu? Jak si

sehnat bydlení? Bude nutné jí pomoci vysvětlit jí různé možnosti bydlení včetně azylových domů, najít je na internetu a ukázat jí, jak si takové bydlení zamluvit. Valerii se musí naučit běžně komunikaci s úřady, je třeba jí navrhnout, aby se sama došla zeptat na sociální dávky, na které bude mít po odchodu ze zařízení nárok.

Dívky jsou zvyklé během doby, kdy jsou ve škole, mít děti v jeslích, kde se o ně stará zdravotní personál. Dokáže Valerie smysluplně trávit s dítětem volný čas? Je nutné ji seznámit s možnostmi trávení volného času s dítětem, naučit ji základy dětských her, ukázat Valerii mateřskou školku, navštívit ji a seznámit ji s volnočasovými akcemi pořádanými pro děti.

A nesmí se u Valerie zapomínat na vzdělávání. V průběhu „samostatného bydlení“ je třeba Valerii neustále zdůrazňovat význam vzdělávání pro život, nabídnout jí možnost prodloužení jejího pobytu do 19 let na základě smlouvy o dobrovolném pobytu z důvodu dokončení učebního oboru.

Valerie se musí naučit fungovat i bez neustálého dozoru a podpory vychovatelů, bez pravidelného režimu a kontroly, naučit se orientovat v každodenním životě a vyjít ze zařízení s praktickými zkušenostmi do života a s pocitem, že ji v běžném životě nic nedokáže ohrozit a překvapit.

Závěr

Tato bakalářská práce si kladla za cíl představit mimoškolní výchovu dívek ve výchovném ústavu v Černovicích, a proto jsem zvolila následující členění do kapitol. V první části mé práce jsem se zaměřila na počátky ústavní výchovy a počátky zařízení pro děti s poruchami chování. V dalších kapitolách jsem se zabývala školskými zařízeními pro ústavní výchovu, poruchami chování. Další kapitoly popisují historii výchovného ústavu v Černovicích, klientelu výchovného ústavu, zařazení dívek do výchovných skupin včetně režimu dne a individuálního plánování. Nakonec jsem se věnovala mimoškolní činnosti ve výchovném ústavu, jednotlivým složkám výchovy a kazuistice výchovné práce s těhotnou dívkou.

Vytyčený cíl práce byl splněn, protože podrobně v práci popisuji problematiku mimoškolní výchovy ve výchovném ústavu jak z teoretické stránky, tak i z pozice vychovatele, jak mimoškolní výchova opravdu funguje.

Během vypracování práce se ukázalo, že problematika mimoškolní výchovy vyžaduje mnoho znalostí z různých oborů, jak už z pedagogiky, psychologie, sociologie, tak i z dalších věd. Mimoškolní výchova je složitý proces, na kterém by se měli podílet vysoce kvalifikovaní pedagogové, aby se dívky co nejlépe připravily po opuštění zařízení na vstup do běžného života. Během mimoškolní výchovy jsem zjistila skutečnost, že na míře úspěšnosti mimoškolní výchovy dívek má vliv i rodina dívky, někdy je téměř nemožné rozbourat její negativní působení na další vývoj.

Uvědomuji si, že zde otevřené téma mimoškolní výchovy je široké. Jako nejzávažnější se mi při vypracování práce ukázala skutečnost, že trestné činnosti po opuštění zařízení se dopouští téměř polovina mladistvých. Mládež umístěná v ústavním zařízení má zbytečně moc kontroly a málo zodpovědnosti. Mladiství zde žijí v ekonomické jistotě, kterou považují za samozřejmost, ničeho si neváží. Po odchodu selhávají jednak z důvodu dřívějšího života v izolovanosti, jednak ze ztráty jistoty uvnitř zařízení, kde je o ně pečováno, mnohdy dívky nemají reálnou představu o životě mimo zařízení. Za velký problém považuji u této odcházející mládeže skutečnost, že nemá následnou podporu a při prvních problémech se ocitne v sociální izolaci a později začne opět páchat trestnou činností nebo užívat návykové látky. V současné době je alarmující nedostatek odborníků, kteří by se o takovou mládež dostatečně postarali.

Psaní práce mi přineslo pro můj osobní rozvoj mnoho poznatků a zkušeností. Přemýšlela jsem, zda režimová opatření při mimoškolní činnosti v našem ústavu přináší opravdu ten účinek, co přinášet mají, jestli se zbytečně neřeší problémy, které dívkám do života nic nepřinesou. Možná by bylo potřeba zavést jiná režimová opatření, dívky naučit více pracovat se svobodou. Příprava dívek na odchod by měla být více propracovaná a v požadované kvalitě. Dívky bychom měli více podporovat v kontaktu s biologickou rodinou, naučit je aktivně a samostatně získávat praktické dovednosti, více je podporovat v samostatnosti, rozvoji sociálních dovedností a rozvoji zdravého sebepojetí. Dívky by se neměly izolovat, měl by být podporován jejich kontakt s dětmi a lidmi z okolí i jejich vztah ke vzdělávání a aktivnímu trávení volného času.

Seznam literatury

Almanach k 50. Výročí založení VÚ. Černovice: VÚ, SVP, SŠ a ŠJ Černovice, 2008. ISBN neuvedeno.

BALVÍN, J. a kolektiv. *Romové a dětské domovy.* 1. vyd. Ústní nad Labem: Hnutí R, 1997. ISBN 80-902149-4-0.

BĚHOUNKOVÁ, L. *Fenomén odchodu do samostatného života dítěte vyrůstajícího v náhradní výchovné péči.* Praha: NÚV, 2012. ISBN 978-80-87652-87-9.

BUBLEOVÁ, V.; VÁVROVÁ, A.; FRANTÍKOVÁ, J. *Základní informace o náhradní rodinné péči.* 1. vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče o.s., 2011. ISBN 978-80-8755-01-2.

ČEVELA, R.; ČELEDOVÁ L.; DOLANSKÝ, H. *Výchova ke zdraví pro střední zdravotnické školy.* 1. vyd. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2860-5.

FÍŠER, S.; ŠKODA, J. *Speciální pedagogika.* Praha: Triton, 2008. ISBN 987-80-7387-014-0.

JANIŠ, K.; LOUDOVÁ, I. *Vybraná témata z teorie výchovy.* 2. vyd. Hradec Králové, 2012, ISBN 978-80-7435-222-5.

KALHOUS, Z.; OBST, O. a kol. *Školní didaktika.* Vyd. 2., Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-571-4.

MALACH, J. *Teorie metodiky výchovy.* Praha: Univerzita Jana Ámose Komenského, 2007. ISBN 978-80-86723-29-7.

MATOUŠEK, O. *Ústavní péče.* Praha: Sociologické nakladatelství, 1995. ISBN 80-85850-08-7.

MUHLPACHR, P. *Vývoj ústavní péče.* Brno: MU, 2001. ISBN 80-210-2512-3.

PÁVKOVÁ, J.; HÁJEK, B. a kol. *Pedagogika volného času.* 1. vyd. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-295-5.

PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogické ovlivňování volného času.* 2. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0030-7.

PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník.* 6. aktualiz. a rozšíř. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-567-7.

ŠKOVIERA, A. *Dilemata náhradní výchovy*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-318-5.

ŘEZÁČ, J. *Sociální psychologie*. 1. vyd. Brno: PAIDO, 1998, ISBN 80-85931-48-6.

SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*, 2. rozšíř. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1821-7

SVOBODOVÁ, J.; ŠMAHELOVÁ, B. *Kapitoly z obecné didaktiky*. Brno: MSD, 2007. ISBN 978-808-6633-817.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-214-9.

VOJTOVÁ, V. *Přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti*. 2. přeprac. a rošř. vyd., Brno: MU, 2009. ISBN 978-80-210-4573-6.

Zákony

Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, v platném znění k 28. 2. 2014.

Zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, §1, odst. 2 a 3, ve znění platném k 28. 2. 2014.

Elektronické zdroje

VÚ, SVP, SŠ a ŠJ Černovice [online]. Černovice: VÚ, SVP, SŠ a ŠJ Černovice, Dostupné na [www: <http://www.vucernovice.cz>](http://www.vucernovice.cz).

ABSTRAKT

ŠTEFLOVÁ, M. *Mimoškolní výchova dívek s nařízenou ústavní výchovou ve Výchovném ústavu Černovice*. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce PhDr. Zuzana Svobodová, PhD.

Klíčová slova: ústavní zařízení, poruchy chování, mimoškolní výchova, složky výchovy, kazuistika.

Téma práce ukazuje oblast mimoškolní výchovy ve VÚ v Černovicích, systém hodnocení a kompletní pohled na výchovný systém včetně mimoškolních činností. Zvláštní pozornost je v práci věnována jednotlivým složkám výchovy a kazuistice výchovné práce s dívkou.

ABSTRACT

ŠTEFLOVÁ, M. *Alternative education of girls with imposed institutional education in educational institute in Černovice*. Bachelor's thesis. The University of South Bohemia in České Budějovice. Faculty of Theology. Department of education. Thesis supervisor: PhDr. Zuzana Svobodová, PhD..

Keywords: educational institution, behavioral disorders, alternative education, out of the school education, types of upbringing, casuistry.

The bachelor's thesis shows one part of alternative education in educational institute in Černovice, its evaluating system and the complete view of its educational system including out of the school activities. The thesis emphasizes the importance of the particular types of upbringing and dealing with casuistry in educational treatment of adolescent girl.